

lene Mienne Media

Een review van het mediagebruik
van kinderen tussen de 0 en 6 jaar
in Nederland sinds 2012

Review 2012 - 2018

Netwerk
Mediawijsheid

Windesheim

Inhoud

Belangrijkste uitkomsten	3
Opgroeien en opvoeden in de moderne samenleving	4
Media in huis	5
Mediabezit en gezinstypen	6
Eigen media-apparaten	7
Verschillen tussen gezinnen	8
Tijd besteed aan media	9
Verschillen tussen kinderen en gezinnen	10
Samen of alleen media gebruiken	12
Verschillen tussen gezinnen	13
Mediavaardigheid	15
Verschillen tussen kinderen en gezinnen	16
Opvattingen over media voor jonge kinderen	17
Voordelen voor de ontwikkeling	18
Voordelen voor het gezinsleven	18
Gedragsrisico's en algehele afwijzing van media	19
Verschillen met gezinstypen	20
Opvoedvragen	21
Verschillen per gezinstype	22
Opvoedadviezen en -steun	23
Verschillen tussen gezinnen	24
Conclusie	25
Consequenties en toekomstvragen	26
Verantwoording	28
Literatuur	29

Colofon

De review is opgesteld in opdracht van Netwerk Mediawijsheid

Tekst: Prof. dr. Peter Nikken, Lector Jeugd en media bij hogeschool Windesheim

Vormgeving: Erik Nieuwenhuis, Oirik

Illustratie: Katja Fred

Bij voorkeur citeren als: Nikken, P. (2019). *Iene Miene Media: Een review van het mediagebruik van kinderen tussen de 0 en 6 jaar in Nederland sinds 2012*. Hilversum/Zwolle: Netwerk Mediawijsheid / hogeschool Windesheim.

CC BY-SA 4.0

Belangrijkste uitkomsten

Sinds 2012 is in opdracht van het Netwerk Mediawijsheid jaarlijks het onderzoek Iene Miene Media uitgevoerd naar het mediagebruik in gezinnen met jonge kinderen. Sindsdien is er veel veranderd qua technologie en dit heeft ook invloed gehad op de mediaopvoeding van jonge kinderen (t.w. 'ukkie's' van 0 tot 6 jaar). De meest opvallende trends in de periode 2012 tot 2018 zijn:

- In huishoudens met jonge kinderen zijn veel meer smartphones (nu 100% bezit), tablets (80%) en e-readers (ruim 20%) aanwezig dan voorheen. Televisies en laptops zijn nog steeds bijna overal aanwezig. Gameconsoles en dvd-spelers zijn nu minder aanwezig in huis. De veranderingen in bezit tot aan 2018 waren het grootst bij gezinnen met een lage of gemiddelde opleiding.
- Het mediabezit is ook bij de kinderen zelf toegenomen (vooral in gezinnen waar ouders de opvoeding samen doen). Over de jaren heen groeide het aantal jonge kinderen met eigen media op de slaapkamer, zoals een (kinder)laptop (gestegen van 2% naar 5%) of een smartphone of (kinder)tablet (beide van 0% naar 8%).
- Jonge kinderen zijn meer tijd gaan besteden aan media; gemiddeld van 90 naar 106 minuten per dag (toename van 17%). De toename komt doordat vooral jongere kinderen onder de 4 jaar meer tijd aan media zijn gaan besteden. Daarnaast is de toename toe te schrijven aan meer gebruik van tablets en smartphones (die tijd is verzevoudigd). Kijken naar TV of filmpjes is constant gebleven (ongeveer een uur per dag).
- Jonge kinderen gebruiken tegenwoordig vaker dan 6 jaar geleden media zelfstandig. Dat geldt voor bijna alle vormen van gebruik (contacten onderhouden, educatieve apps gebruiken, avonturenspelletjes spelen, digitaal lezen en tv-/filmpjes kijken). Van de kinderen doet 30-50% dit tegenwoordig regelmatig alleen. Een saillant verschil is dat kinderen uit lager opgeleide gezinnen wat vaker alleen avonturenspelletjes spelen, terwijl kinderen uit hoger opgeleide gezinnen relatief vaker zelfstandig educatieve applicaties gebruiken. In intacte gezinnen spelen kinderen overigens ook vaker alleen educatieve spelletjes, terwijl alleenstaande ouders die vaker met hun kind samen gebruiken.
- Ouders schatten de mediavaardigheid van hun kinderen eerder als niet zo hoog in. Wel menen ouders (vooral sinds 2014) dat hun kinderen nu vaardiger zijn met media dan voorheen. Met name oudere kinderen zijn volgens hun ouders nu meer mediavaardig dan in 2012.
- Ouders zijn anders gaan denken over de voor- en nadelen van media voor hun kinderen en voor zichzelf. De meest opvallende veranderingen zijn dat ze media nu meer waarderen als hulp in de opvoeding (beter laten eten, in slaap vallen, rust in het huishouden bieden, en het kind zoethouden), dat hun kind creatiever is dankzij media, en dat hun kind zelf contacten met anderen kan onderhouden. Tegelijk zijn ouders tegenwoordig ook meer bezorgd dat hun kind moeite heeft met stoppen wanneer het media gebruikt.
- Over alle jaren heen zijn de opvoedvragen of -zorgen redelijk constant in urgentie. Meest prangend zijn het garanderen van veiligheid en ongeschikte inhoud herkennen, en weten wat normaal mediagebruik is en dit in de hand kunnen houden. Opvallend is wel dat de vraag hoe ouders het dagelijks mediagebruik van hun kind in de hand kunnen houden veel urgenter is geworden sinds 2012.
- Antwoorden op vragen of zorgen bij de mediaopvoeding zoeken ouders tegenwoordig wat minder vaak in de sociale kring van vrienden, familie of bureu. Familie en vrienden zijn nog wel de belangrijkste groepen. Tegelijk blijkt dat officiële instanties als de bibliotheek en het CJG, het consultatiebureau of de GGD beduidend meer genoemd worden als goede informatiebronnen bij opvoedvragen over jonge kinderen en media. 1 op de 3 ouders zegt tegenwoordig regelmatig gebruik te maken van zulke instanties.

Opgroeien en opvoeden in de moderne samenleving

In de afgelopen decennia is de samenleving op veel punten ingrijpend veranderd. Een van die ingrijpende veranderingen is de wijze waarop burgers gebruik kunnen maken van media en moderne vormen van communicatietechnologieën. Te midden van al die snel wijzigende vormen van interactie, vermaak en informatievoorziening blijft het opvoeden van kinderen echter een constante opgave voor alle ouders. De grote vraag is dus wat de technologische veranderingen thuis, onderweg, op de opvang of op school betekenen voor de ouderlijke opvoeding. Gaan kinderen nu op een andere manier om met media, en heeft dat een wezenlijke invloed op hun gedrag en/of hun ontwikkeling? Leidt de komst van nieuwe technologieën daardoor tot meer vragen, zorgen en twijfels bij ouders of zien zij juist allerlei voordelen van de media voor hun kinderen? Kunnen ouders hun opvoeding in net zo'n snel tempo aanpassen als dat de technologische ontwikkelingen zich voordoen? Zo ja, hoe doen ouders dat dan? Zo nee, welke problemen leveren de moderne media dan op en wat is er nodig om die problemen het hoofd te kunnen bieden?

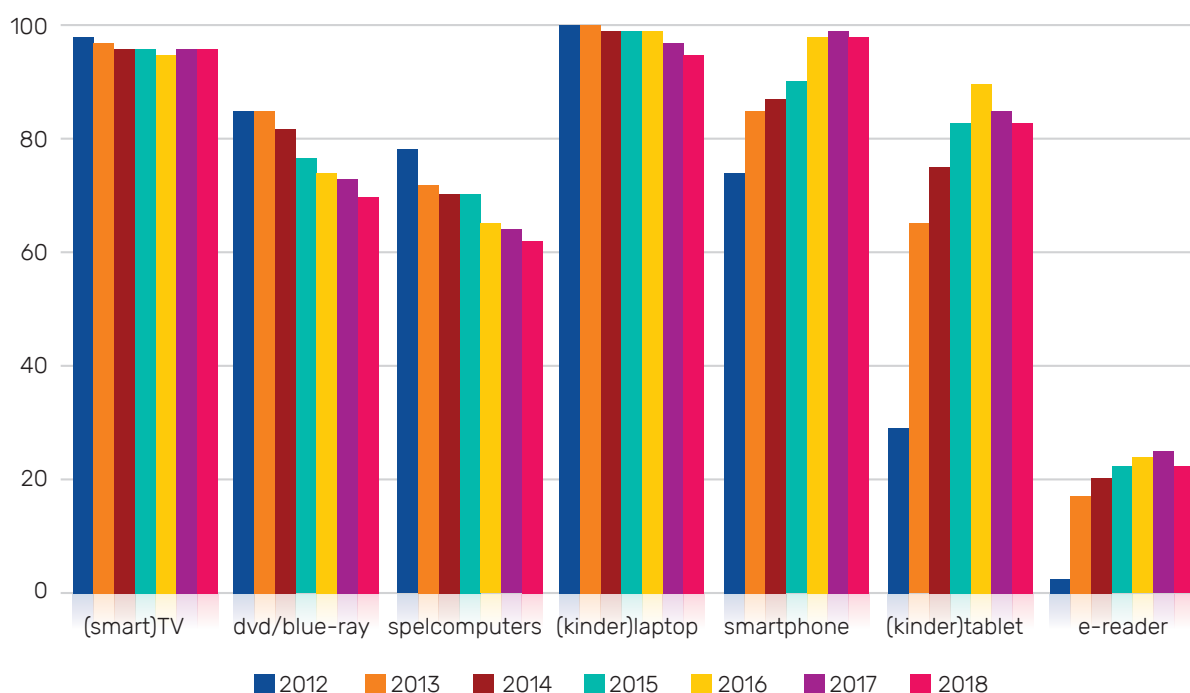
Dit rapport geeft geen pasklaar antwoord op de vragen die hierboven gesteld zijn. Wel geeft het een overzicht van hoe het mediagedrag van jonge kinderen van 0 tot 6 jaar, zogenoemde 'ukkie's', in de afgelopen jaren op verschillende punten is veranderd. Ook gaat het in op hoe ouders tegen de opvoeding van hun kind aankijken en wat ze vinden van media voor hun kind, en vooral hoe die percepties zich sinds 2012 ontwikkeld hebben.

Doel van dit overzicht is input te leveren voor verdiepende discussies over de toekomst van de mediaopvoeding van jonge kinderen in de komende jaren. De leefwereld van kinderen zal immers alleen maar verder digitaliseren. Technologische ontwikkelingen houden niet op na 2019. Kunstmatige intelligentie (AI), 3D-technologieën en virtual reality (VR), hyper-personalized video content, video morphing, nepnieuws en internet of things (IoT) zijn allemaal mogelijke ontwikkelingen die in de toekomst bepalend zijn voor hoe kinderen kunnen opgroeien en hoe ouders hen gaan opvoeden. Wat kunnen we hierover zeggen als we nu, anno 2019, terugkijken op de ontwikkelingen sinds 2012?

Media in huis

Media zijn tegenwoordig een universeel en integraal onderdeel van de leefomgeving van jonge kinderen. Internationaal onderzoek¹ laat zien dat het tegenwoordig in huis vooral gaat om smartphones en tablets, naast de traditionele apparaten als televisies, spelcomputers of gameconsoles en radio.

Figuur 1: Percentages gezinnen met verschillende apparaten in de periode 2012-2018

Uit de data van de *Iene Miene Media* studies van 2012 tot 2018 blijkt dat ook Nederlandse jonge kinderen opgroeien in een omgeving met allerlei media-apparaten (zie Figuur 1). Daarbij is het bezit van televisies in de afgelopen jaren nauwelijks afgenomen. Ook de aanwezigheid van computers of laptops in huis is tamelijk stabiel, althans tot 2017, want sindsdien lijkt wel een lichte afname in gang gezet te zijn. Apparaten die tegenwoordig wel duidelijk minder in het huishouden te vinden zijn, zijn de dvd- en Blu-ray-spelers en gameconsoles. De afname van gameconsoles is vooral veroorzaakt doordat draagbare spelcomputers, zoals de *Playstation Vita* of de *Nintendo DS* of *Game Boy*, nu veel minder vaak in huis aanwezig zijn. Tegenover de afname van dvd-spelers en gameconsoles staat overigens wel een duidelijke groei van smartphones, e-readers en vooral van tablets. Deze apparaten, waaronder ook speciale kinder-tablets lijken dus dvd-spelers, gameconsoles en computers in huis te vervangen.

Inmiddels beschikt elk gezin met jonge kinderen dus over smartphones en heeft 1 op de 5 huishoudens een e-reader. Ook heeft minstens 80% van de gezinnen met jonge kinderen een tablet in huis. In 2016 was dat zelfs 90%. Zoals te zien in de data, is er mogelijk sindsdien wel een lichte terugval in de acceptatie van tablets, wat zou passen bij de mondiale trend van minder verscheepte en verkochte tablets sinds 2015².

¹ Rideout (2017); Ofcom (2019).

² Nu.nl (2015).

Mediabezit en gezinstypen

Veranderingen in het bezit van media in huis zijn niet voor alle soorten gezinnen hetzelfde verlopen. In 2012 bestonden voor bijna alle apparaten nog vrij grote verschillen tussen hoger, midden en lager opgeleide gezinnen. Lager opgeleide ouders hadden toen significant minder e-readers en smartphones dan midden of hoger opgeleide ouders. Tegelijk hadden zij meer televisies, dvd-spelers en gameconsoles. Voor de e-reader geldt dat die anno 2018 nog steeds meer geaccepteerd was door hoger opgeleide gezinnen dan door midden of lager opgeleide gezinnen. Maar alle andere verschillen tussen gezinnen waren in 2018 verdwenen, wat betekent dat de lager opgeleide ouders een inhaalslag hebben gemaakt in het bezit van smartphones en dat vooral bij hen de dvd-spelers en gameconsoles verdwenen zijn. Verder blijkt dat de speciaal voor kinderen bedoelde kinderlaptops of -tablets in 2018 juist vaker bij lager of midden opgeleide gezinnen in huis waren dan bij hoger opgeleide gezinnen.

Dat alle media tegenwoordig binnen handbereik zijn van alle typen gezinnen strookt met internationale gegevens. Buitenlandse studies hebben laten zien dat vooral lager en midden opgeleide ouders verwachten dat media hun kinderen kunnen helpen bij leren en schoolwerk³. Mogelijk hebben Nederlandse lager opgeleide ouders dus ook kinderlaptops in huis gehaald, omdat ze hogere verwachtingen hebben over het rendement van dit soort media voor de ontwikkeling van hun kind. Dat betekent echter niet per definitie dat alle gezinnen en hun kinderen evenveel profijt van de media hebben: in hoger opgeleide gezinnen kunnen ouders hun kinderen doorgaans beter ondersteunen waardoor zij toch meer uit media halen⁴.

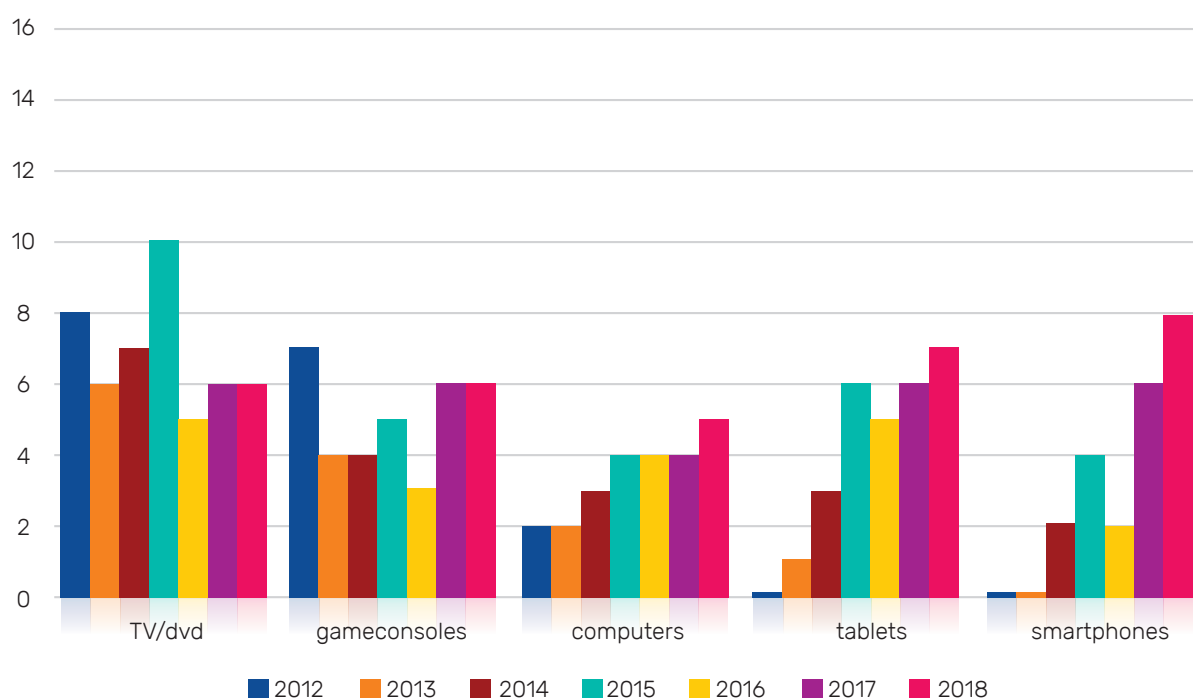
³ Katz & Levine (2015); Livingstone et al. (2018).

⁴ Rideout & Katz (2016).

Eigen media-apparaten

Een deel van de elektronische beeldschermen in huis is soms ook speciaal bedoeld voor de kinderen. Zulk eigen bezit en gebruik van media lijkt bij jonge kinderen tegenwoordig steeds meer gemeengoed te worden. In Engeland had 21% van de 3- tot 4-jarigen in 2017 al de beschikking over een eigen (kinder)tablet en 35% van de 5- tot 7-jarige kinderen⁵. In 2013 was dat respectievelijk nog slechts 0 en 2%, wat dus wijst op een enorme groei. Ook het eigen bezit van smartphones is licht gestegen bij de 5- tot 7-jarigen, namelijk van 2 naar 5%. Amerikaanse cijfers uit 2013 tonen een vergelijkbaar beeld: van de 0- tot 2-jarige kinderen had 18% een televisie op de slaapkamer, terwijl dat ruim het dubbele was onder de 3- tot 4-jarige en 5- tot 6-jarige kinderen⁶.

Figuur 2: Percentage jonge kinderen met eigen (slaapkamer)apparaten in de periode 2012-2018

Hoewel er in Nederland in de afgelopen periode ook een duidelijke toename van het eigen bezit van sommige media te zien is onder jonge kinderen (zie Figuur 2), hebben Nederlandse kinderen gemiddeld genomen toch nog minder eigen media dan Engelse of Amerikaanse jonge kinderen. Wanneer 2015 buiten beschouwing wordt gelaten, omdat in dat jaar er geen gegevens over kinderen van 0 jaar zijn verzameld wat tot een relatief hoger gemiddeld bezit kan leiden, is het bezit van televisies onder kinderen met wat lichte schommeling zelfs enigszins afgenomen van 8 naar 6%. Ook het bezit van gameconsoles onder kinderen was – parallel aan de aanwezigheid in huis – in de afgelopen periode minder. Die afname is de afgelopen 2 jaar echter weer teniet gedaan, wat erop zou kunnen wijzen dat kinderen de consoles die eerst in de huiskamer stonden nu als tweedehands op hun slaapkamer hebben gekregen. Hetzelfde geldt voor computers. De toename van (kinder) laptops zou kunnen komen doordat oude laptops naar de kinderkamer verhuizen. Ook andere apparaten, te weten (kinder)tablets en smartphones, zijn tegenwoordig vaker aanwezig in de kamer van kinderen tot en met 6 jaar. In 2012 waren er nog nauwelijks tablets of smartphones op de kinderkamer te vinden, in 2018 had ongeveer 7 à 8% van de jonge kinderen een eigen touchscreen. Net als uit buitenlandse studies blijkt, hebben Nederlandse kinderen tegenwoordig dus steeds vaker eigen media op de slaapkamer.

⁵ Ofcom (2017, 2019).

⁶ Haines et al. (2013).

Verschillen tussen gezinnen

In 2012 hadden kinderen in lager opgeleide gezinnen beduidend vaker een televisie en ook een eigen laptop dan kinderen in midden of hoog opgeleide gezinnen. Anno 2018 is er wel een trend dat alle apparaten iets vaker in het bezit van kinderen zijn in hoger opgeleide gezinnen, maar de verschillen met midden of lager opgeleide gezinnen zijn bijna allemaal niet langer significant. Dat betekent dat vooral kinderen in lager opgeleide en alleenstaande gezinnen in de afgelopen periode minder televisies of laptops op hun kamer hebben gekregen. Alleen voor het bezit van een eigen smartphone is het onderscheid tussen gezinnen van verschillende opleidingsniveaus wel significant, wat impliceert dat de sterke toename van een eigen smartphone bij jonge kinderen dus vooral heeft plaatsgevonden in hoger opgeleide gezinnen.

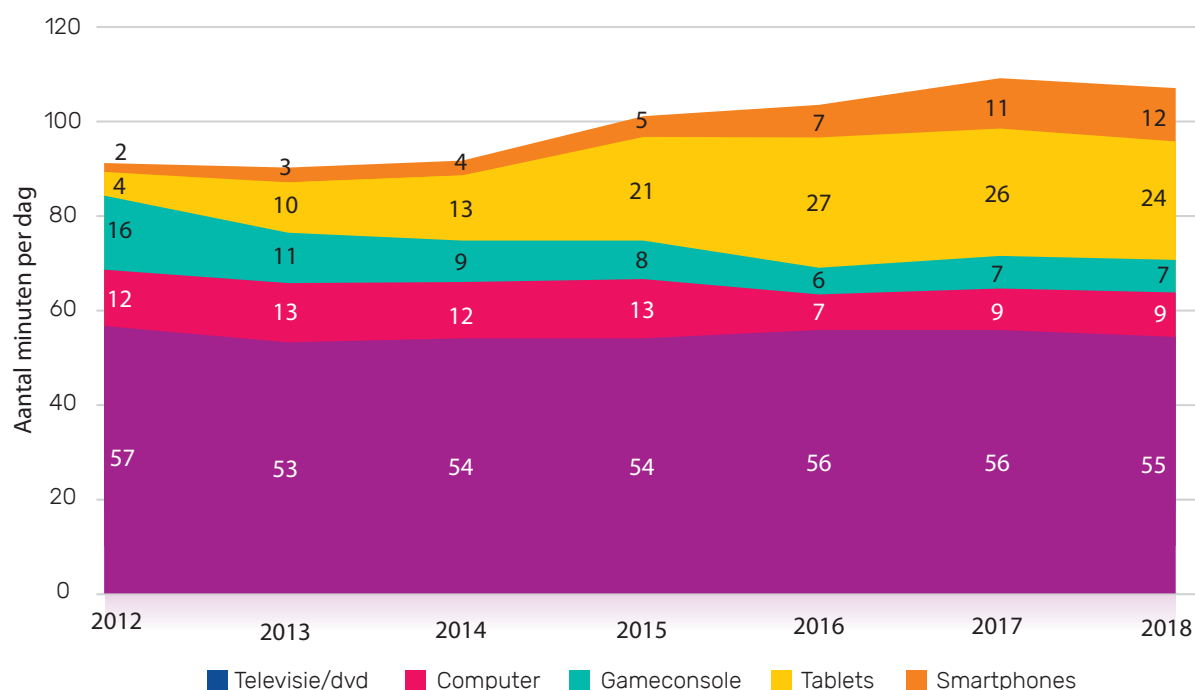
In 2012 hadden ook kinderen met alleenstaande ouders vaker een eigen televisie en een eigen gameconsole dan kinderen in intacte gezinnen. Zes jaar later hadden kinderen in intacte gezinnen juist iets vaker hun eigen media, met name de (kinder)tablet of -computer, dan kinderen in eenoudergezinnen. Alleen de gameconsole was nog steeds vaker in het eigen bezit van kinderen met alleenstaande ouders. Kennelijk hebben alleenstaande ouders vaker besloten om geen media in de slaapkamer toe te laten, terwijl ouders in intacte gezinnen daar iets makkelijker over zijn gaan denken.

Tijd besteed aan media

Volgens buitenlands onderzoek is de tijd die jonge kinderen aan media besteden in de afgelopen jaren *niet* wezenlijk veranderd, maar wel de apparaten die benut worden en het type videocontent (filmpjes en programma's) dat bekeken wordt. Zo besteedden Amerikaanse kinderen de afgelopen jaren minder tijd aan het kijken naar traditionele vaste schermen (tv, dvd), en meer tijd aan het gebruik van touchscreens (tablets en smartphones)⁷.

Ook volgens Engels onderzoek verruilen kinderen het televisiescherm steeds meer voor de tablet (sinds 2013 is de tijdbesteding daaraan met 7% toegenomen) en in iets mindere mate de smartphone (+2%)⁸. Videocontent kijken is wel nog steeds dominant in het mediagebruik, maar Engelse kinderen kijken minder naar het vaste aanbod van televisieprogramma's (t.o.v. 2013 keken jonge kinderen daar circa 9 minuten minder per dag naar) en meer naar programma's via Video on Demand (VoD) en platforms als Netflix en YouTube. Daarnaast besteedden Engelse kinderen ook minder tijd aan dvd's, computers en gameconsoles.

Figuur 3: Gemiddeld aantal minuten dat kinderen van 0-6 jaar in Nederland per dag aan media-apparaten besteedden in de periode 2012-2018

Anders dan Engelse of Amerikaanse jonge kinderen zijn Nederlandse kinderen niet significant minder tijd gaan besteden aan het televisiescherm. Zoals Figuur 3 laat zien, besteedden kinderen tussen 0 en 6 jaar gedurende de gehele periode van 2012 tot 2018 iets minder dan een uur aan televisie kijken. Dit kon gaan om het bekijken van programma's die op de traditionele televisiezenders werden uitgezonden, maar ook om VoD programma's die uitgesteld of via streamingdiensten zijn bekeken. Het gebruik van de (kinder)computer/laptop en vooral het gebruik van gameconsoles is de afgelopen 6 jaar wel duidelijk afgenomen.

⁷ Rideout (2017).

⁸ Ofcom (2017; 2019).

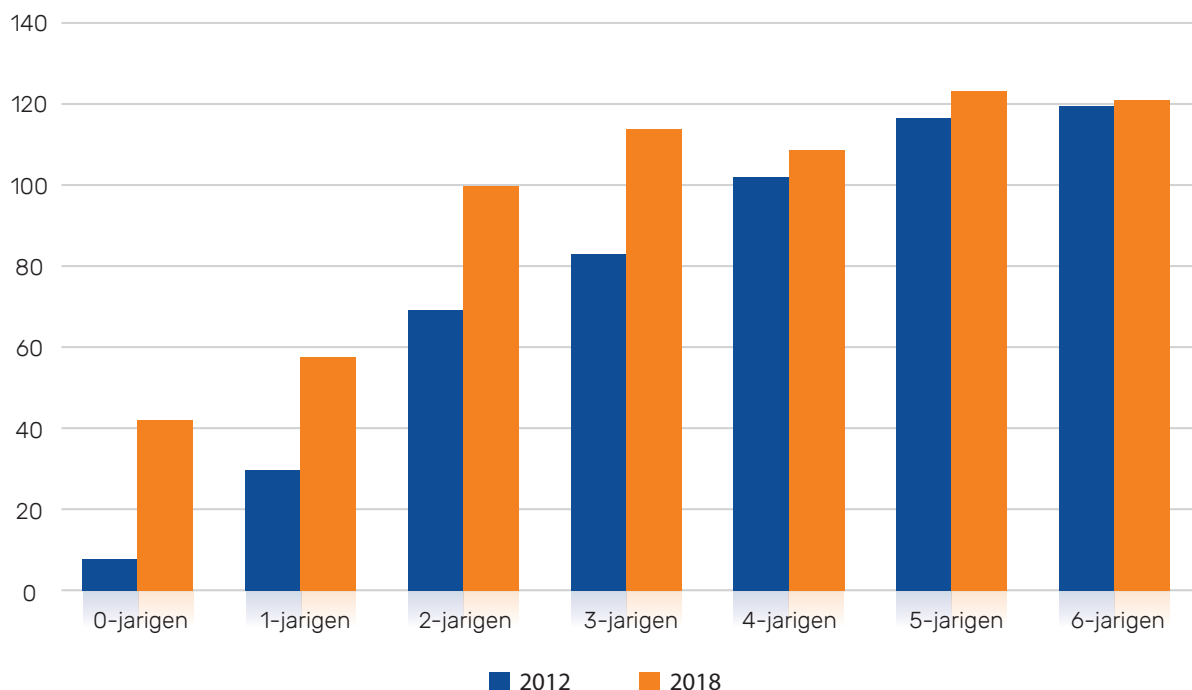
Gameconsoles, inclusief draagbare apparaten als de *Nintendo DS* of *Game Boy*, werden anno 2018 nog maar half zo lang gebruikt als in 2012. De afnemende interesse voor gameconsoles vond vooral plaats tot aan 2015, terwijl daarna ook de (kinder)laptop op minder aandacht kon rekenen. Deze afname heeft waarschijnlijk zijn oorzaak in de introductie van nieuwe technologieën als smartphones en vooral (kinder)tablets. Waar jonge kinderen in 2012 volgens rapportage van hun ouders nog maar een paar minuutjes per dag aan deze touchscreens besteedden, is dat in korte tijd voor beide apparaten verzesvoudigd.

De komst van touchscreens die uitermate makkelijk te bedienen zijn, heeft ertoe geleid dat de totale gemiddelde tijd besteed aan media per dag voor kinderen van 0 tot en met 6 jaar met een kwartier is toegenomen. Ten opzichte van 2012 is dat een toename van bijna 17%.

Verschillen tussen kinderen en gezinnen

De tijd die kinderen aan verschillende beeldschermen besteedden, varieerde in alle jaren. Opvallend is dat die variatie sinds 2012 sterk is toegenomen, vooral bij kinderen die relatief veel tijd aan media besteden. Zo was in 2012 en in 2018 een derde van de jonge kinderen per dag hooguit respectievelijk 32 en 40 minuten met media bezig. Bij lichte gebruikers nam de mediatijd dus 8 minuten per dag toe. Nog een derde van de kinderen was tot respectievelijk 90 en 105 minuten per dag met media bezig, wat een toename van 15 minuten per dag betekent voor gemiddelde gebruikers. De rest van de kinderen (zware gebruikers) besteedde in 2012 tot 3½ uur per dag aan beeldschermen. In 2018 was dat gebruik verdubbeld tot 7 uur per dag. Ten opzichte van 2012 is dus vooral de tijdsbesteding bij de zware mediagebruikers toegenomen. Hieronder kijken we om welke kinderen het dan gaat.

Figuur 4: Aantal minuten dat kinderen van 0 tot 6 jaar in 2012 en 2018 aan media hebben besteed

Wanneer de rapportages van de ouders over het mediagebruik van hun kinderen in 2012 en 2018 worden vergeleken, valt op dat het vooral de jongste kinderen zijn die meer tijd zijn gaan besteden aan beeldschermen (zie Figuur 4). Alle kinderen onder de 4 jaar waren in 2018 gemiddeld per dag zo'n half uur langer met media bezig dan hun leeftijdsgenoten in 2012. Kinderen van 4 en 5 jaar hebben hun mediatijd slechts met enkele minuten uitgebreid, terwijl er voor 6-jarigen geen verschil is. De intrede van smartphones

en tablets is zeer waarschijnlijk de oorzaak van de toegenomen mediatijd voor de allerjongste kinderen. Die leeftijdsgroep gaat nog niet naar de basisschool en heeft gedurende de dag meer mogelijkheden om gebruik te maken van dat soort schermen.

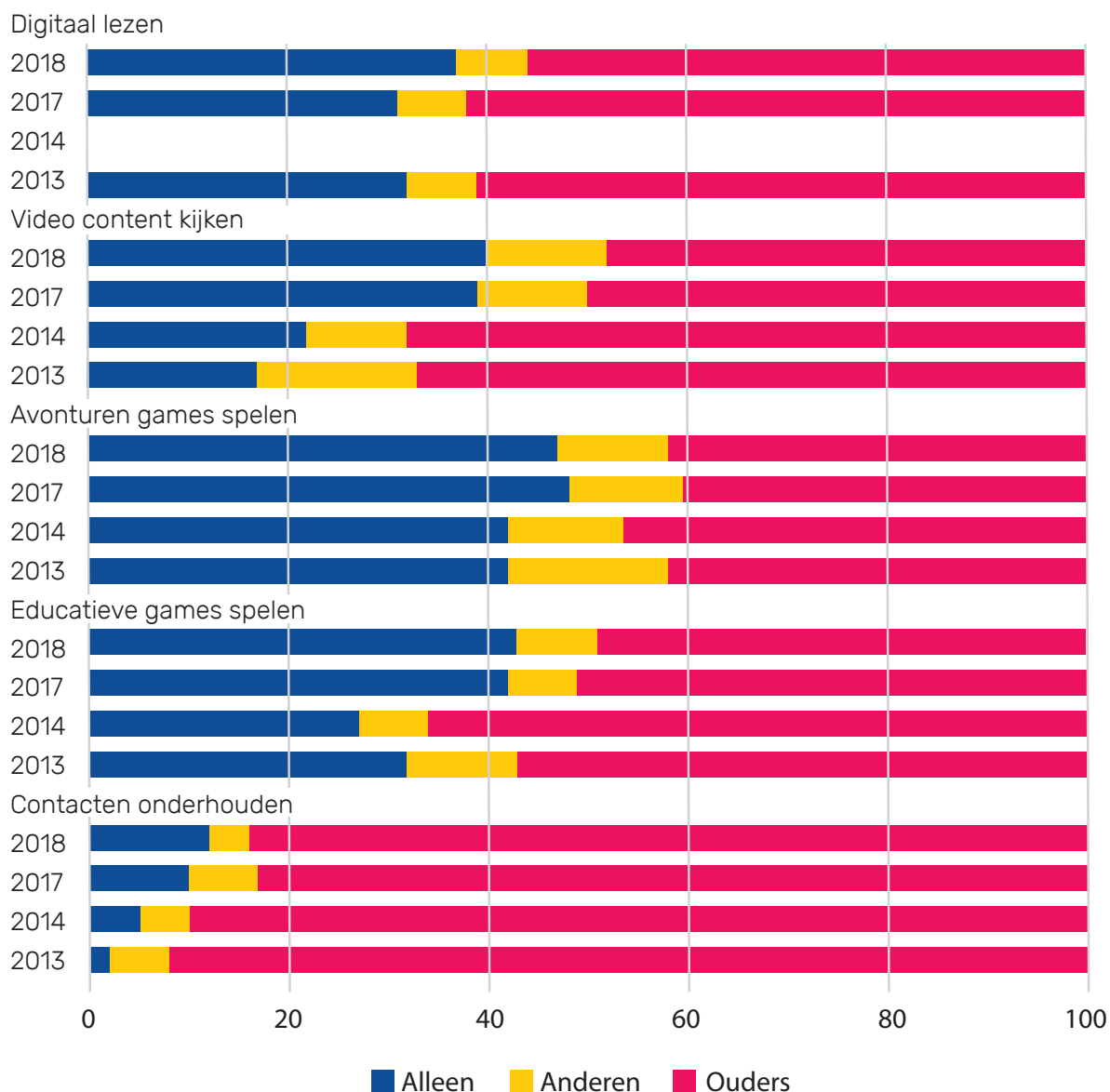
Voor een deel hangen de verschillen in mediatijd ook samen met het opleidingsniveau van het gezin of met de burgerlijke staat van de ouders. In 2018 waren er nauwelijks verschillen tussen gezinnen voor de dagelijks door kinderen aan verschillende apparaten bestede tijd, maar een paar jaar daarvoor lag dat nog anders. In 2012 zaten jonge kinderen in hoger opgeleide gezinnen bijna half zo lang voor de televisie en/of dvd-speler als kinderen in laag opgeleide gezinnen. Ook games spelen deden kinderen in hoogopgeleide gezinnen toen veel korter dan kinderen met laagopgeleide ouders. Kennelijk hebben de verschuivingen in beschikbaarheid van media-aanbod en apparaten gezorgd voor andere patronen van mediagebruik. Kinderen in hoger opgeleide gezinnen zijn wat meer tijd aan videocontent gaan besteden. Mogelijk heeft het aanbod van Netflix daartoe bijgedragen. Voor kinderen in lager opgeleide gezinnen geldt dat zij ongeveer evenveel televisie zijn blijven kijken, terwijl zij minder zijn gaan gamen. Door die tegengestelde verschuivingen is het mediagebruik in alle opleidingsniveaus nu ongeveer gelijk.

Voor kinderen van alleenstaande ouders waren er minder veranderingen over de jaren. Zowel aan het begin als aan het eind van de onderzochte periode besteedden jonge kinderen van alleenstaande ouders per dag meer tijd aan televisie kijken, gamen of aan de (kinder)computer of -tablet dan kinderen van tweeoudergezinnen. Mogelijk speelt voor het verschillende mediagebruik van kinderen in samengestelde en alleenstaande gezinnen vooral de motivatie (bijvoorbeeld kinderen zoethouden). Verschillen in mediagebruik tussen lager en hoger opgeleide ouders hadden mogelijk meer van doen met economische mogelijkheden (waardoor technologie gekocht kan worden), of met verwachtingen over effecten die media op kinderen kunnen hebben.

Samen of alleen media gebruiken

Een rapport van Mijn Kind Online uit 2009 liet zien dat in dat jaar gemiddeld ongeveer 60% van de kinderen tussen de 2 en 6 jaar vooral samen met de ouders computerde en pakweg een kwart vooral alleen met de computer bezig was⁹. Met de toename van de aan media bestede tijd en de verschuiving van apparaten voor dat gebruik, is het de vraag of jonge kinderen die media ook op een andere manier zijn gaan gebruiken. Als kinderen meer tijd zijn gaan besteden aan touchscreens, lees: tablets en smartphones, en minder aan computers en gameconsoles, kan het zijn dat het mediagebruik daardoor meer solitair is geworden.

Figuur 5: Percentage jonge kinderen dat vooral alleen, of met leeftijdsgenootjes of ouders media gebruikt

⁹ Nikken (2009).

Figuur 5 laat voor verschillende typen media-activiteiten zien in welke mate kinderen die activiteiten in 2013 en 2014 en in 2017 en 2018 alleen of samen met hun ouders, of met anderen (meestal broertjes of zusjes) deden¹⁰. De media-activiteiten zijn voor het gemak samengenomen en geordend tot 5 typen activiteiten: a) Contacten met anderen onderhouden (het gemiddelde van 2 activiteiten, te weten: telefoneren en beeldcontact via Skype hebben); b) Educatieve applicaties of sites gebruiken (6 activiteiten: geheugenspelletjes spelen, educatieve spelletjes doen, puzzelspelletjes doen, online teken- of kleurplatenapplicaties gebruiken, muzikale spelletjes spelen, foto's of filmpjes maken); c) Avonturenspelletjes (2 activiteiten: behendigheidsspelletjes spelen, avonturenspelletjes spelen); d) videocontent bekijken (1 activiteit: programma's of filmpjes op YouTube kijken); en e) digitale verhaaltjes luisteren (1 activiteit).

Zoals Figuur 5 laat zien, waren jonge kinderen nauwelijks zelfstandig betrokken bij het onderhouden van contacten. Het overgrote deel (80 tot 90%) van de kinderen deed dat doorgaans samen met één of beide ouders. Wel is het zo dat veel meer kinderen in 2017 en 2018 alleen belden of Skype gebruikten dan in 2013 en 2014. Het gemiddeld percentage jonge kinderen dat zelfstandig media-contacten onderhield is gestegen van 2 naar 12%, terwijl de betrokkenheid van ouders evenredig afnam.

Een toename van zelfstandig mediagebruik door kinderen in de afgelopen periode geldt ook voor educatieve media, avonturenspelletjes, digitaal lezen, en het bekijken van videomateriaal. Volgens rapportage van de ouders is tegenwoordig gemiddeld zo'n 30 tot bijna 50% van de jonge kinderen zelfstandig bezig met digitale verhaaltjes, educatieve applicaties, avonturenspelletjes en YouTube filmpjes of programma's bekijken, terwijl die percentages duidelijk lager waren in 2013 en 2014, en zoals hiervoor vermeld nog lager in 2009¹¹.

Voorals video kijken, wat nagenoeg alle kinderen doen, is meer en meer een solitaire activiteit aan het worden. In 2013 keek maar 17% van de kinderen regelmatig alleen, terwijl dat in 2018 meer dan 2 keer zoveel was: toen keken 4 op de 10 kinderen regelmatig alleen filmpjes of programma's. Media samen met leeftijdgenootjes gebruiken kwam vroeger al niet zo vaak voor, maar is in de loop der jaren nog iets afgenomen.

Dat kinderen allerlei media-activiteiten tegenwoordig vaker alleen doen, kan verklaard worden door de opkomst van tablets en smartphones die niet alleen makkelijker te bedienen zijn, maar ook meer bedoeld zijn om alleen gebruikt te worden. Samen filmpjes kijken of apps gebruiken is lastiger door de kleinere schermoppervlaktes, waardoor ouders noodgedwongen minder vaak met hen meekijken of meedoen. Mogelijk gebruiken ouders de moderne mobiele media bewust als instrument om de kinderen bezig te houden, terwijl zij dan zelf eigen taken kunnen afmaken¹².

Verschillen tussen gezinnen

Of jonge kinderen alleen of samen met de ouders media gebruiken, hangt ten dele samen met het opleidingsniveau van de ouders en de gezinssituatie. In 2013 speelden alleenstaande ouders iets vaker educatieve spelletjes met hun kinderen samen dan ouders in intacte gezinnen deden. Dat is in 2018 nog steeds aan de orde. In 2013 keken ze ook vaker filmpjes of programma's samen met hun kinderen dan ouders in intacte gezinnen, maar dat was in 2018 minder gebruikelijk geworden voor alleenstaande ouders. Hun kinderen zijn dus relatief vaker alleen gaan kijken. Voor laag, midden of hoog opgeleide gezinnen waren er in het begin van de onderzochte periode geen noemenswaardige verschillen. In 2018 gold dat echter niet meer. In dat jaar hadden vooral kinderen in laag opgeleide gezinnen veel vaker zelfstandig contact met anderen en speelden ze ook vaker alleen avonturenspelletjes dan kinderen in hoger opgeleide gezinnen. Kinderen in hoog opgeleide gezinnen waren daarentegen significant vaker alleen bezig met educatieve activiteiten dan kinderen in laag opgeleide gezinnen.

¹⁰ Voor de andere jaren waren er geen vergelijkbare data.

¹¹ Nikken (2009).

¹² Nikken (2018).

Het is dus mogelijk dat met de komst van nieuwe technologieën en de beschikbaarheid van beeldschermen in huis, verschillende gebruikspatronen zijn ontstaan voor onderscheidende gezinstypen, maar wel met als uitkomst dat meer kinderen nu zelfstandig media gebruiken voor verschillende doeleinden. Lager opgeleide gezinnen zijn de meest recente *adopters* geweest van smartphones en tablets. Mogelijk hebben zij hun kinderen daarbij direct meer gebruik laten maken van de mogelijkheden om zelf met anderen te communiceren. De lager opgeleide ouders vinden het ook meer geaccepteerd dat hun kinderen zelf avonturenspeletjes spelen, maar gebruiken tegelijk educatieve media juist vaker samen met hun kinderen. Dit laatste past bij buitenlandse bevindingen, waaruit blijkt dat hoger opgeleide ouders vaker vinden dat kinderen zich zelfstandig moeten kunnen ontwikkelen met media¹³ en midden of lager opgeleide ouders educatieve media juist liever samen gebruiken¹⁴.

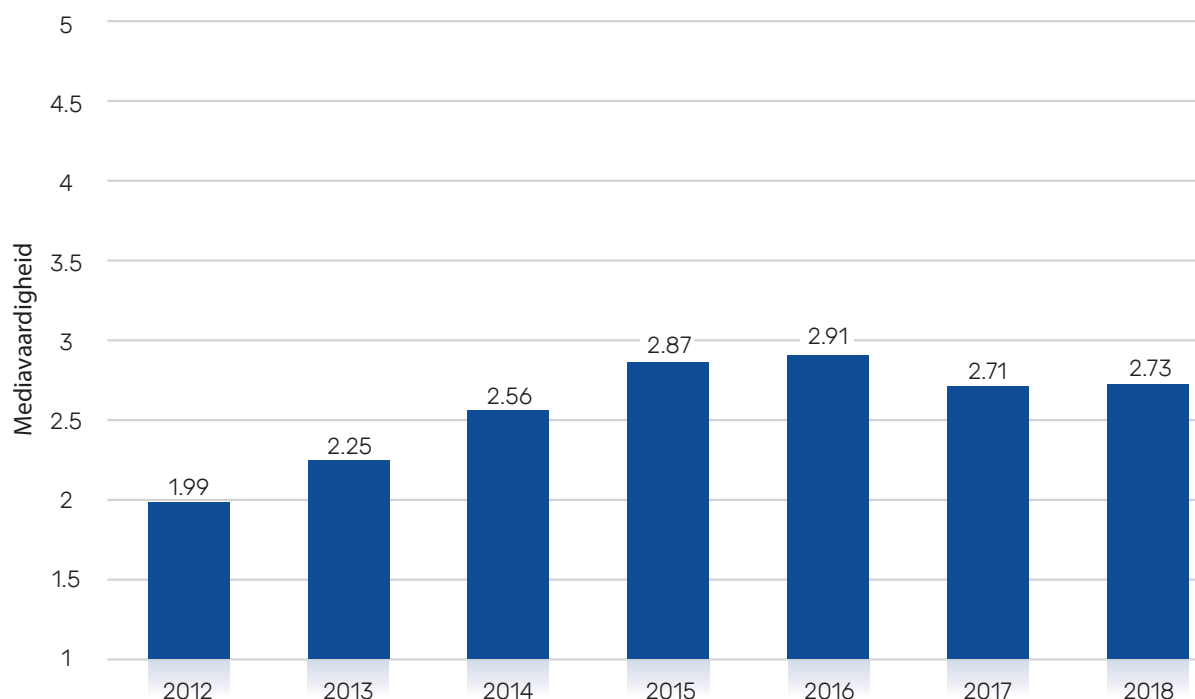
¹³ Livingstone et al. (2015).

¹⁴ Katz & Levine (2015).

Mediavaardigheid

Meer gebruik van media kan ertoe leiden dat kinderen beter begrip krijgen van hoe ze die apparaten kunnen bedienen en voor wat ze daar tegen kunnen komen. Zoals we hiervoor zagen, gebruiken jonge kinderen media tegenwoordig vaker alleen dan een paar jaar terug, en dus minder vaak samen met hun ouders. Dat zou erop kunnen duiden dat ze die media nu dus beter beheersen.

Figuur 6: Gemiddelde mediavaardigheid van kinderen van 0-6 jaar volgens hun ouders

Wanneer we kijken naar hoe mediavaardig ouders hun kinderen in de afgelopen jaren hebben ingeschat, is duidelijk dat de mediavaardigheid van jonge kinderen eerder als 'niet' dan 'wel' vaardig kan worden betiteld (Figuur 6). De gemiddelde scores liggen immers in alle jaren onder het neutrale midden (score 3) op een schaal van 1 (helemaal niet vaardig) tot 5 (heel erg vaardig). Tegelijkertijd lijkt het er echter wel op dat kinderen volgens hun ouders over de jaren heen inderdaad iets gemakkelijker media kunnen gebruiken. Gemiddeld over 6 verschillende vaardigheden die in alle jaren zijn voorgelegd (zoals 'kan zelf een filmpje of spelletje starten', 'kan reclame pop-ups wegklikken', 'weet dat filmpjes of programma's niet echt zijn', 'kan via symbolen de weg vinden in spelletjes'), vonden ouders hun kinderen in 2018 meer vaardig dan ze in 2012 vonden. Kinderen waren anno 2018 ongeveer driekwart punt vooruit gegaan. De toename in vaardigheid is vooral zichtbaar tot aan 2015. In 2015 en 2016, toen het tabletbezit op het hoogst was, waren kinderen volgens hun ouders zelfs het meest mediavaardig. Ten opzichte van 2012 lag de vaardigheid toen bijna een heel punt hoger. Dat jonge kinderen tegenwoordig (motorisch) goed om kunnen gaan met moderne technologie blijkt overigens ook uit de bevinding dat in 2018 meer dan de helft van de ouders beaamde dat hun kind goed kon *tappen*, *swipen* of klikken op touchscreens.

Verschillen tussen kinderen en gezinnen

Jongere kinderen hebben logischerwijs meer moeite met media dan oudere kinderen. Daar is in de afgelopen jaren niet veel in veranderd. In 2012 rapporteerden ouders van 0- en 1-jarigen een gemiddelde vaardigheidsscore van 1.5, terwijl met oplopende leeftijd die score toenam tot aan 2.6 voor de 6-jarige kinderen. In 2018 waren de mediavaardigheidsscores volgens de ouders voor elke leeftijdsgroep aanzienlijk hoger dan in 2012. Vooral voor kinderen vanaf 3 jaar oud waren de verschillen substantieel. De scores van kinderen van 4, 5 en 6 jaar oud waren in 2018 zelfs respectievelijk: 3.2, 3.4, en 3.5; wat inhoudt dat hun ouders hen toen dus eerder 'vaardig' dan 'niet vaardig' inschatten. De allerjongste kinderen waren volgens hun ouders in 2018 nog steeds nauwelijks mediavaardig (score 1.8). De toename in mediavaardigheid onder kinderen komt dus vooral op het conto van de oudere kinderen, hetgeen zou betekenen dat de sterke toename van mediatijd bij de jongste kinderen niet direct van invloed is geweest op hun mediavaardigheid. Hoewel lager opgeleide ouders consequent de vaardigheden van hun kinderen het hoogst inschatten en hoger opgeleide ouders dat het minst deden, zijn er geen significante verschillen tussen de ouders. Ook zijn er geen trends met opleidingsniveau te ontdekken over de periode 2012 tot 2018.

Voor alleenstaande ouders versus ouders die de opvoeding samen doen, zijn er wel duidelijke verschillen. Alleenstaande ouders schatten hun kinderen op alle vaardigheden als veel wijzer in dan ouders die de opvoeding samen doen. Doorgaans gaat het om 0.3 punt verschil. Die verschillen zijn over de jaren heen niet groter, maar ook niet minder geworden. De mediavaardigheden zijn dus voor alle kinderen in beide gezinstypen op dezelfde wijze veranderd.

Dat alleenstaande ouders hun kinderen meer vaardig achten dan ouders in intacte gezinnen zou kunnen komen doordat zij die vaardigheden overschatten, en/of meer sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven in de enquêtes. Maar het zou ook goed kunnen dat hun kinderen wel degelijk al beter met media kunnen omgaan. Hiervóór hebben we immers gezien dat deze kinderen iets vaker bepaalde media-activiteiten, zoals spelletjes spelen, samen met de ouders doen. Mogelijk dragen die (gezamenlijke) media-ervaringen bij aan een iets grotere mediavaardigheid.

Opvattingen over media voor jonge kinderen

Rond de combinatie van jonge kinderen en media bestaan veel zorgen¹⁵. Sommige van die zorgen zijn terecht, bijvoorbeeld dat kinderen gemakkelijk met foute filmpjes op YouTube geconfronteerd kunnen worden¹⁶. Over andere zorgen, bijvoorbeeld dat kinderen onder de 2 jaar helemaal niets aan beeldschermen hebben voor hun ontwikkeling, is het laatste woord door wetenschappers nog niet gesproken. Als media rekening houden met de wijze waarop heel jonge kinderen beeldscherm-informatie verwerken, is leren wel mogelijk¹⁷.

Doordat er in de nieuwsvoorziening en in sommige opvoedadviezen allerlei verschillende meningen kunnen worden verkondigd, is het de vraag of ouders van jonge kinderen wel altijd goed ondersteund zijn bij de media-opvoeding. Volgens vergelijkend onderzoek overheerst in de meeste adviezen en informatiebronnen doorgaans de aandacht voor de gevaren van media voor kinderen, terwijl er relatief weinig aandacht is voor de positieve kanten van het mediagebruik¹⁸. Ouders kunnen daardoor – onterecht – vooral gaan focussen op de nadelen van media voor jonge kinderen en te weinig oog hebben voor de kansen die media jonge kinderen ook bieden.

Internationaal onderzoek wijst erop dat ouders inderdaad minder positief zijn gaan denken over de rol van media voor hun kinderen¹⁹. In 2018 was bijvoorbeeld een krappe meerderheid (54%) van de Engelse ouders met kinderen van 5 tot en met 15 jaar van mening dat “de voordelen van media belangrijker zijn dan de nadelen”. Een paar jaar daarvoor, in 2011, waren beduidend meer ouders (65%) die mening nog toegedaan.

De *Iene Miene Media studies* hebben alle jaren aandacht gehad voor zowel de mogelijke voor- als nadelen van media voor jonge kinderen. Die positieve en negatieve opvattingen van ouders hebben van doen met a) voordelen voor de ontwikkeling van het kind (met name leereffecten), b) voordelen voor het gezinsleven (media als handige oppas), c) risico's voor het gedrag van kinderen (bijv. geweld of taalgebruik), en d) algehele afwijzing van media in het jonge kinderbestaan. Figuur 7 tot en met 9 laten zien in welke mate ouders het in de afgelopen periode met deze 4 typen opvattingen eens waren.

¹⁵ Reid Chassiakos et al. (2016).

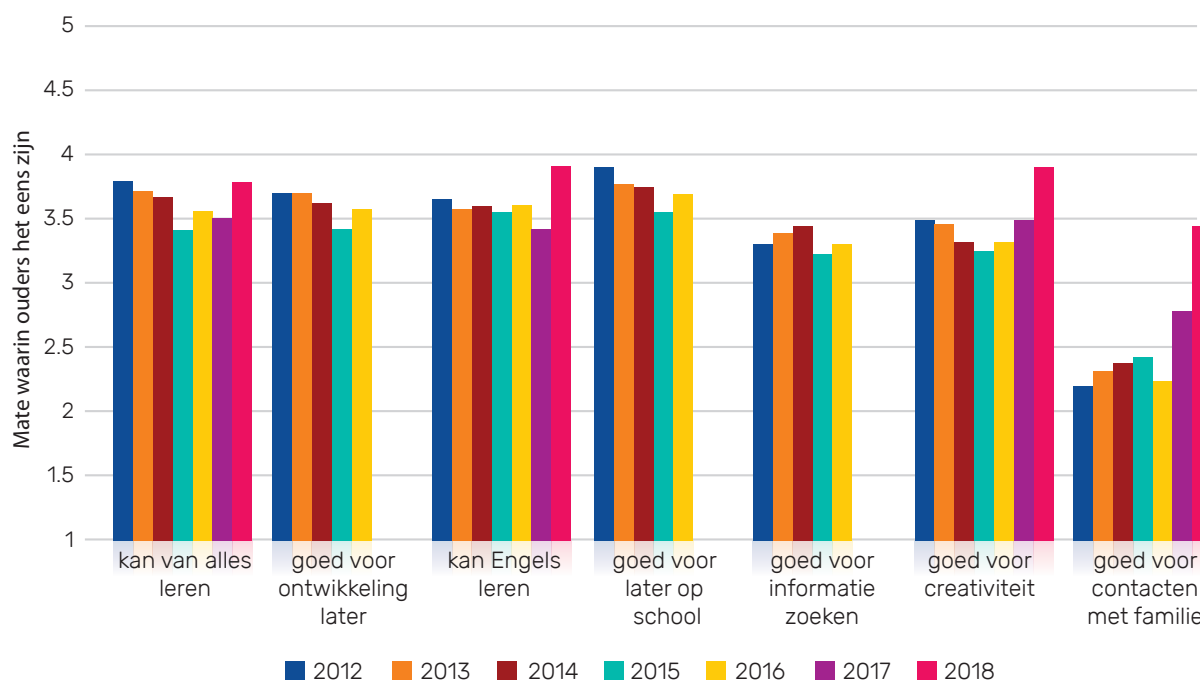
¹⁶ Satherley (2017).

¹⁷ Dayanim & Namy (2015); Kirkorian et al. (2015, 2016).

¹⁸ Livingston et al. (2018).

¹⁹ Ofcom (2019).

Figuur 7: Gemiddelde acceptatiescore van verschillende voordelen van media voor de ontwikkeling van kinderen van 0-6 jaar in de periode 2012-2018 (1 = oneens, 5 = eens)

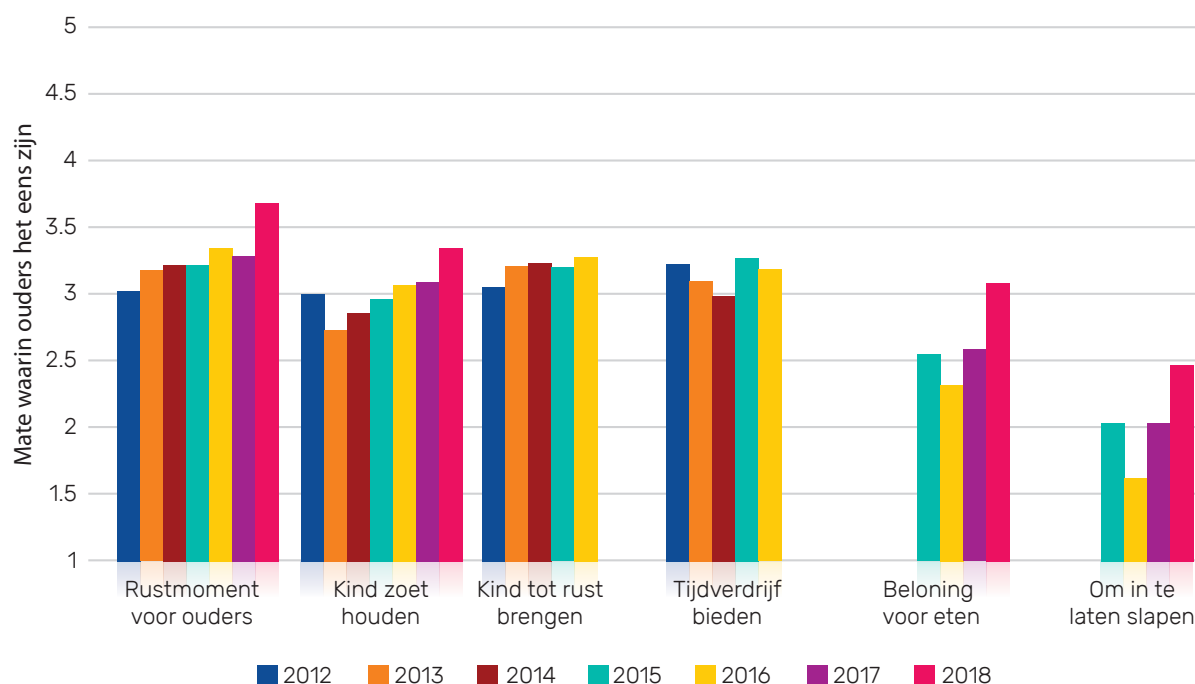
Voordelen voor de ontwikkeling

Zoals Figuur 7 laat zien, lijken ook Nederlandse ouders op diverse punten iets minder positief te zijn geworden over de voordelen van media voor hun kinderen. Ouders waren het er aan het eind van de periode 2012-2018 iets minder mee eens dat media goed zijn voor later, schoolprestaties of voor de algemene ontwikkeling. De verschillen in opvattingen over de jaren heen zijn echter zeer klein. Verder waren de ouders in het laatste jaar (2018) over alle voordelen van media voor hun kinderen juist weer meer positief dan voorheen. Tot slot geldt de trend van minder positief denken niet voor 'informatie kunnen zoeken', 'het stimuleren van creativiteit' en zeker ook niet voor 'het kunnen communiceren met andere familieleden'. Vooral die laatste mogelijkheid is in de loop der jaren juist steeds meer benadrukt als positief voor de allerjongste kinderen, wat verklaard zou kunnen worden door de grotere beschikbaarheid en het gebruiksgemak van smartphones en tablets.

Voordelen voor het gezinsleven

Ouders zijn in de afgelopen periode ook positiever gaan denken over de voordelen die media voor hen zelf bieden, zoals hun kinderen bezighouden als ouders daar geen tijd of energie voor hebben (zie Figuur 8). Ouders zijn vooral positiever gaan denken over de mogelijkheid dat media hen een rustmoment bieden, dat de media hun kinderen zoet houden, en dat media handig zijn om kinderen beter te laten eten of in slaap te laten vallen. De mate waarin ouders het eens waren met uitspraken als 'kinderen kunnen tot rust komen door mediagebruik' of 'media zijn handig tijdverdrijf, zodat kinderen zich niet hoeven te vervelen' schommelt over de jaren heen.

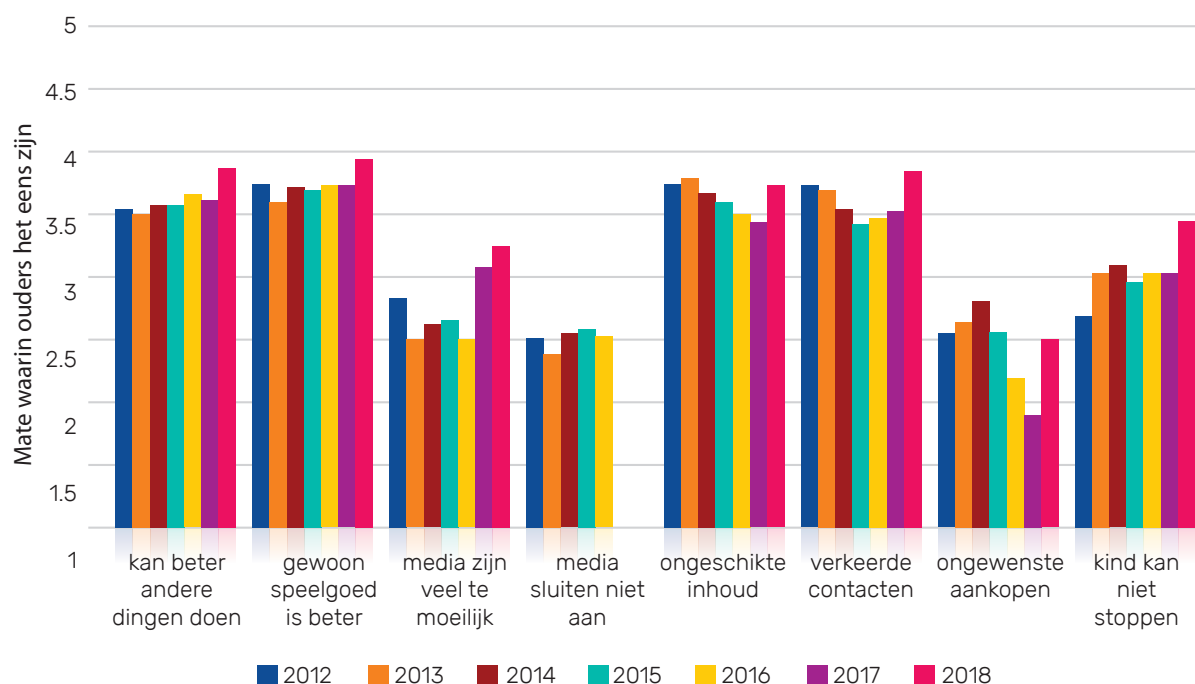
Figuur 8: Gemiddelde acceptatiescore van verschillende voordelen voor het gezinsleven in de periode 2012-2018 (1 = oneens, 5 = eens)

Gedagsrisico's en algehele afwijzing van media

Als het gaat om de negatieve kanten van media voor kinderen, lijken de opvattingen van ouders niet heel sterk veranderd in de afgelopen jaren. Figuur 9 laat zien dat de opvattingen over negatieve media-aspecten in de periode 2012 tot 2018 in het algemeen niet heel sterk varieerden. Met uitzondering van 2018, zijn ouders zelfs allengs ietsje minder overtuigd geworden van het risico van ongeschikte media-inhoud en sinds 2014 ook van het risico van ongewenste in-app aankopen. Wel lijkt het alsof ouders nu weer iets meer van mening zijn "dat media te gecompliceerd voor hun kinderen zijn". Daarnaast zijn ze in de loop der jaren er vooral ook meer van overtuigd geraakt dat hun kind moeite heeft met stoppen als het een beeldscherm gebruikt. Dat laatste zou te maken kunnen hebben met het toenemend eigen bezit van makkelijk te bedienen apparaten en het solitair gebruik daarvan. Mogelijk zien ouders dat hun kinderen meer en meer media gebruiken op een dag, wat enerzijds voordelen biedt voor het huishouden of voor het kunnen communiceren, maar waar ouders zich qua tijdsduur nu ook meer zorgen over maken.

Figuur 9: Gemiddelde acceptatiescore van nadelen van media voor kinderen van 0-6 jaar in de periode 2012-2018 (1 = oneens, 5 = eens)

Verschillen met gezinstypen

In 2012 waren ouders, naarmate ze hoger opgeleid waren, vooral sterker overtuigd van de meeste positieve effecten op de ontwikkeling van hun kinderen. In 2018 waren die verschillen tussen ouders niet langer zichtbaar. Ouders denken nu in alle opleidingsniveaus dus ongeveer hetzelfde over de voor- en nadelen van media voor hun kinderen en voor zichzelf. Mogelijk is dit een resultaat van de uniforme beschikbaarheid van computers of laptops, tablets en smartphones in alle typen gezinnen en zien lager opgeleide ouders nu ook meer de voordelen daarvan voor de ontwikkeling van hun kinderen.

Tegelijk zijn er tegenwoordig wel duidelijke verschillen tussen alleenstaande en samenwonende ouders, terwijl die verschillen er in 2012 nauwelijks waren. Over de jaren heen zijn alleenstaande ouders vooral de voordelen voor zichzelf van media gaan waarderen. Zij zijn beduidend meer overtuigd dat media al bij jonge kinderen passen en dat ze handig zijn als instrument in de opvoeding, zoals rust bieden of kinderen in slaap laten vallen. Ook hierbij geldt dat deze voordelen nu inderdaad makkelijker te behalen zijn voor alleenstaande ouders dankzij de nieuwe technologieën in huis. Wellicht wordt het ook meer acceptabel geacht in de hedendaagse samenleving dat kinderen onder een toezienend oog van de ouders media zelfstandig gebruiken waardoor ouders hun eigen dingen kunnen doen. Voor alleenstaande ouders is dat meer urgent, omdat zij de opvoedingstaken niet met een partner kunnen delen en dus de hulp van beeldschermen gebruiken.

Opvoedvragen

Het opvoeden van kinderen brengt voor ouders, naast de vele momenten van trots en plezier, altijd zorgen en twijfels met zich mee. Vragen over het mediagebruik van jonge kinderen zijn dan ook al zo oud als de weg naar Rome. Wel is het een feit dat met het enorm gegroeide aanbod van beschikbare en voor kinderen toegankelijke apparaten, het type vragen of twijfels anders geworden kan zijn²⁰. Ook is het voorstelbaar dat ouders nu meer urgentie ervaren bij mogelijke zorgen. De afgelopen jaren is het thema mediaopvoeding in ieder geval duidelijk hoger op de beleidsagenda van veel organisaties gekomen²¹, waardoor het hebben en stellen van vragen over de mediaopvoeding nu meer gebruikelijk kan zijn voor ouders. Volgens Amerikaans onderzoek²² ervaren ouders met jonge kinderen 3 typen zorgen: a) hoe voorkom je tegenwoordig eventuele negatieve effecten van media op het gedrag van kinderen als weghouden van de media onontkoombaar is, b) hoe houd je sowieso controle over het aanbieden van 'goede' media voor kinderen in het immense aanbod van media, en c) hoe kun je als ouder stress in je eigen dagelijkse activiteiten reguleren via het mediagebruik van kinderen, zonder dat dat bij hen leidt tot beeldschermverslaving?

In de afgelopen jaren is in de *Iene Miene Media* studies aan ouders gevraagd of en in welke mate zij opvoedvragen bij het mediagebruik hebben. De data van die metingen zijn helaas niet allemaal direct vergelijkbaar. Ten eerste omdat er in de afzonderlijke jaren verschillende potentiële problemen zijn voorgelegd. Daarnaast is soms gevraagd naar 'hoe ernstig' die problemen zijn en andere jaren naar 'hoe vaak' ze spelen. Tot slot zijn er verschillende schaalscores benut: soms een 4-puntschaal en soms een 5-puntschaal. Wel is het mogelijk om te kijken naar overeenkomsten en verschillen in de rangordeningen van 10 opvoedproblemen die allemaal in de jaren 2012 tot en met 2016 aan ouders zijn voorgelegd (zie Tabel 1).

Tabel 1: Importantie van 10 opvoedvragen rond mediagebruik van kinderen in de periode 2012-2016 (1 = meest belangrijk; 10 = minst belangrijk)

Opvoedprobleem	2012	2013	2014	2015	2016	Gem
Hoe garandeer ik de veiligheid van mijn kind online	1	2	1	1	1	1,2
Wat is een normale tijd per dag voor beeldschermmedia	3	1	4	2	2	2,4
Hoe weet ik welke media ongeschikte inhoud hebben	5	4	2	3	4	3,6
Hoe houd ik het gebruik van media in de hand	7	3	5	4	3	4,4
Hoe kan ik mijn kind het beste helpen bij mediagebruik	4	5	3	6	6	4,8
Hoe bepaal ik of een app of spelletje goed is	2	8	6	5	5	5,2
Vanaf welke leeftijd kan mijn kind zelf op de computer	6	6	7	7	7	6,6
Vanaf welke leeftijd kan mijn kind online	8	7	8	8	8	7,8
Vanaf welke leeftijd mag eigen sociale media/Facebook	9	9	9	9	10	9,2
Vanaf welke leeftijd heeft kind recht op digitale privacy	10	10	10	10	9	9,8

²⁰ Blum-Ross et al. (2018).

²¹ Bijv.: Activiteiten van de Koninklijke Bibliotheek als Digistart en Training Mediaopvoeding; de Media Ukkie Dagen campagnes van Netwerk Mediawijsheid; de start van de Windesheim post-hbo opleiding Expertcoach Mediaopvoeding, en de vele ouderavonden georganiseerd door o.a. mediacoaches, Bureau Jeugd & Media, of Sardes, Kind & media.

²² Radesky et al. (2016).

Zoals uit de tabel blijkt, houden ouders zich vooral bezig met de online veiligheid van hun kind. Bijna alle jaren is dit de meest prangende vraag die ouders zichzelf stellen. Een tweede belangrijke vraag die bijna alle jaren in de top 3 staat, gaat over de duur van het mediagebruik van de kinderen. Ouders zijn dus naarstig op zoek naar een algemene norm voor hoe lang media gebruikt kunnen worden. Als derde willen ouders graag weten welke sites, apps, filmpjes een inhoud hebben die ongeschikt is en dus niet bij hun kind past. Deze opvoedvraag is in lijn met de eerste, namelijk de veiligheid van het kind garanderen. Een volgende vierde opvoedvraag die meer prangend lijkt te worden, is hoe ouders het mediagebruik van hun kind in de hand kunnen houden. In 2012 stond deze vraag nog aanzienlijk laag (7e), maar tot aan 2016 is het voor ouders van jonge kinderen steeds belangrijker geworden om hier over na te denken. Verder bleek in 2018 dat het voor ouders zeer lastig is om het mediagedrag van hun jonge kind te begrenzen, met name vlak voor het avondeten of voor het slapen gaan. Dit soort zorgen sluit inhoudelijk nauw aan op de vraag “wat ‘normaal’ mediagebruik is”. Dat zulke zorgen tegenwoordig meer spelen kan verklaard worden door het toegenomen mediagebruik en de aantrekkingskracht van moderne touchscreens op jonge kinderen.

Vragen die in de afgelopen jaren iets minder importantie hebben gekregen, gaan over hoe ouders hun kinderen het best kunnen ondersteunen bij mediagebruik en hoe ze weten of een app of spelletje goed is. De 4 relatief minst belangrijke opvoedvragen, tot slot, zijn alle jaren ongeveer van dezelfde importantie voor ouders. Al deze vragen, die dus het minst spelen, hebben betrekking op vanaf welke leeftijd media bij het kind passen. Kennelijk hebben ouders daar in alle jaren op dezelfde manier mee te maken, en veranderen die vragen minder snel, omdat ze ingegeven worden door de ‘normale’ ontwikkeling van het kind die op zich ook niet zo snel verandert.

Verschillen per gezinstype

Voor alleenstaande ouders en ouders die samen de opvoeding doen, waren er qua zorgen over media nauwelijks belangrijke ontwikkelingen in de periode 2012 – 2016. Wel hadden alleenstaande ouders in 2016 significant vaker vragen over hoe ze het mediagebruik van hun kinderen in de hand kunnen houden. Dat duidt erop dat het toenemend gebruik van media door hun kinderen enerzijds rust en routine in het huishouden kan brengen, maar voor die alleenstaande ouders juist ook een zorg is. Met name ouders die minder vertrouwen in hun eigen opvoeding hebben en die de steun van een partner missen, hebben blijkens ander Nederlands onderzoek de meeste behoefte aan de instrumentele inzet van media²³, maar of daarmee daadwerkelijk minder stress ontstaat is dus de vraag.

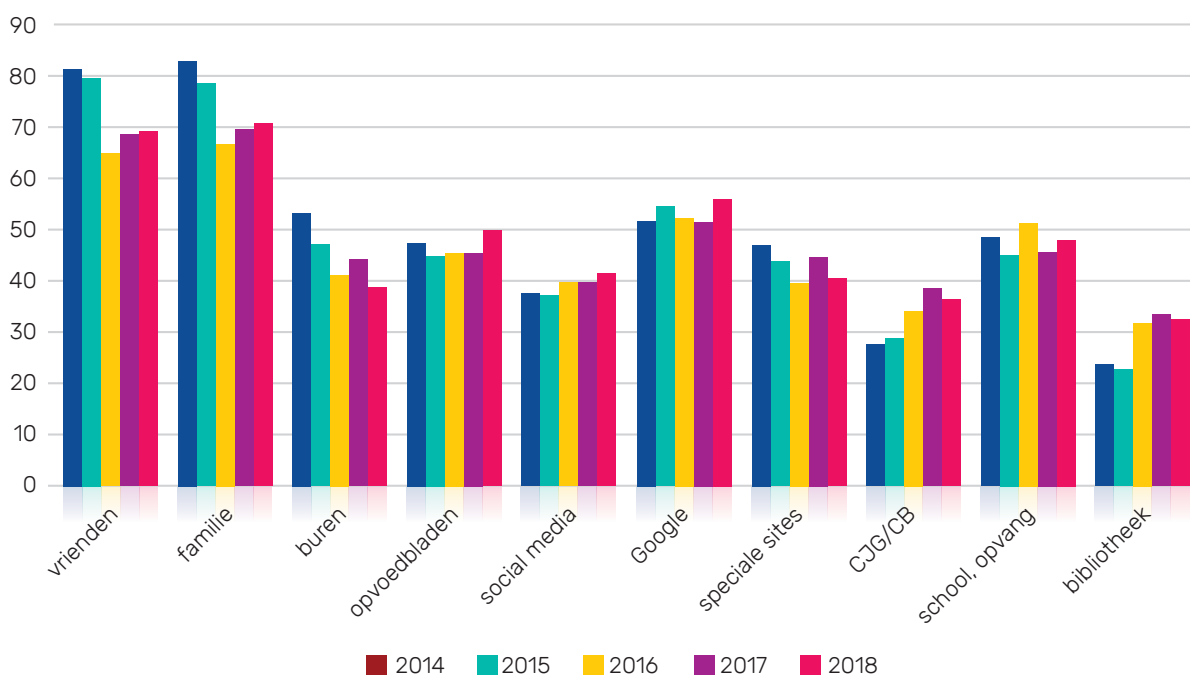
Met het oog op opleidingsniveau hadden ouders in 2012 op alle niveaus ongeveer dezelfde urgentie bij vragen over kinderen en media. Vier jaar later bleken er wel duidelijke verschillen te zijn, waarbij bijna alle opvoedproblemen zwaarder wogen voor lager opgeleide ouders dan voor hoger opgeleide ouders. Dat kan betekenen dat lager opgeleide ouders meer besef hebben gekregen van de nadelen die aan het mediagebruik kleven en die problemen ook vaker in hun opvoedsituatie zien. Het kan echter ook betekenen dat hoger opgeleide ouders meer of betere oplossingen hebben gevonden om hun vragen te beantwoorden of om problemen op te lossen, of dat zij zich gewoon minder zorgen maken en verwachten dat het later wel los zal lopen.

²³ Nikken (2018).

Opvoedadviezen en -steun

Met vragen en zorgen die ouders van jonge kinderen over het mediagebruik hebben, kunnen zij voor antwoorden bij allerlei bronnen terecht. Ouders kunnen gebruikmaken van informele ondersteuning, zoals bijvoorbeeld van familie, vrienden of de school of opvang van hun kinderen, of van formele ondersteuning zoals die door professionele organisaties geboden wordt. Internationaal onderzoek wijst uit dat ouders met kinderen tot 17 jaar relatief weinig gebruikmaken van 'officiële' adviezen en instanties voor mediaopvoedingsvragen, terwijl ook het sociaal netwerk niet veel benut wordt²⁴. Nog geen 40% van de Engelse ouders zoekt op internet naar antwoorden bij vragen over kind en media, en ongeveer 30% vraagt familieleden of vrienden om advies. Van andere bronnen als websites, sociale media, huisartsen of de school maakt nog niet 1 op de 10 Engelse ouders gebruik. Jonge ouders, met logischerwijs jongere kinderen, maken overigens wel meer gebruik van verschillende informatiebronnen dan ouders van oudere kinderen. Het rapport geeft echter niet aan om hoeveel ouders het dan gaat.

Figuur 10: Percentage ouders dat wel eens gebruikmaakt van verschillende informatiebronnen bij vragen over kind en media²⁵

Wanneer gekeken wordt naar de mate waarin ouders in Nederland hun sociale omgeving benutten bij opvoedvragen rond mediagebruik, valt op dat veel meer ouders daar gebruik van maken dan in Engeland. Wel is er, zoals Figuur 10 laat zien, een duidelijk teruglopende trend in de afgelopen jaren. Waar in 2013 nog ruim 80% van de ouders weleens vragen stelde aan familieleden of aan vrienden, was dat in 2018 zo'n 10% minder en in 2015 was dat zelfs 15% minder. Ook de naaste buren hebben een minder belangrijke rol gekregen voor ouders met jonge kinderen. In 2018 spraken nog geen 4 op de 10 ouders regelmatig met hun buren over de mediaopvoeding, terwijl vroeger ruim de helft van de ouders dat deed. In de loop der jaren zijn ouders dus minder te rade gegaan bij hun directe familieleden, hun vrienden of kennissen, en bij de naaste buren.

²⁴ Livingstone et al. (2018).

²⁵ Data van 2016 zijn niet meegenomen, omdat deze op niet vergelijkbare manier gemeten zijn.

Informatieve websites en opvoedbladen worden door ouders ook aanzienlijk vaker gebruikt dan door Engelse ouders, hoewel er over de jaren heen wel een wisselend beeld is. Informatie ophalen van speciale websites die over media of opvoeding gaan (bijvoorbeeld van Mijn Kind Online, de Kijkwijzer, PEGI of Opvoeden.nl) lijkt systematisch wat minder voor te komen. In 2013 gebruikte nog ruim 47% van de ouders zulke sites, terwijl dat in 2018 gezakt was tot ongeveer 40% van de ouders. Informatie over mediaopvoedingsvragen via *Google* of *Bing* zoeken deed ruim de helft van de ouders, maar er is geen duidelijke trend of dat meer of minder is geworden. Hetzelfde geldt voor informatie zoeken via speciale opvoedbladen. Ongeveer de helft van de ouders benutte die informatie. Sociale media gebruiken om kennis te vergaren zijn ouders iets meer gaan doen, hoewel het slechts om een paar procent meer ouders gaat.

Informatie inwinnen bij professionele organisaties is, zoals Figuur 9 laat zien, wel duidelijk toegenomen. Dat wil zeggen, leerkrachten op school en pedagogisch medewerkers in de opvang werden wisselend geraadpleegd, maar ondersteuning van medewerkers bij de bibliotheek en bij organisaties als het Centrum Jeugd en Gezin (CJG), de GGD of de Consultatiebureaus is met ongeveer 10% toegenomen. Ruim 1 op de 3 ouders gaat tegenwoordig weleens voor vragen over mediaopvoeding naar deze organisaties.

Verschillen tussen gezinnen

In 2013 maakten lager opgeleide gezinnen beduidend meer gebruik van bronnen als school, het CJG, Google en sociale media dan ouders met een hogere opleiding. Die verschillen waren anno 2018 niet meer terug te vinden. Ouders van alle opleidingsniveaus maken nu dus in ongeveer dezelfde mate gebruik van alle typen informatiebronnen. Ook tussen alleenstaande en samenwonende ouders zijn er nauwelijks verschillen. Over de jaren heen gebruikten alleenstaande ouders alleen wel wat vaker gespecialiseerde websites, zoals van Mijn Kind Online of Opvoeden.nl.

Alles bijeen genomen, lijkt de sociale omgeving dus voor alle typen gezinnen van iets minder belang geworden, terwijl hoger opgeleide ouders nu wat meer dan voorheen de weg weten te vinden naar formele informatiebronnen als de bibliotheek en het CJG. Mogelijk benutten die ouders de informatie en ervaren zij daarom nu wat minder problemen bij de mediaopvoeding, zoals hiervoor geconstateerd. Tegelijk zou het ook kunnen dat de informatievoorziening over jonge kinderen en media via de officiële instanties nog niet zo goed aankomt bij lager en midden opgeleide ouders aangezien zij momenteel relatief vaak zorgen hebben over de mediaopvoeding – althans meer dan hoger opgeleide ouders. Voor het CJG of de bibliotheek zou dat dan inhouden dat zij andere vormen van informatievoorziening zouden kunnen overwegen die beter aansluiten op de vragen en behoeften van de lager en midden opgeleide ouders. Meer verkennend onderzoek hiernaar is gewenst.

Conclusie

Uit de review komen diverse interessante ontwikkelingen naar voren die om meer aandacht vragen. Zo komen er als eerste steeds meer mobiele media in huis en verdwijnen de traditionele media als dvd-spelers en gameconsoles. Mogelijk vinden die apparaten deels hun weg naar de kinderkamer. Jonge kinderen hebben nu sowieso ook steeds meer eigen media, met name touchscreens zijn meer en op jongere leeftijd voor hen toegankelijk.

Met meer apparaten ter beschikking, zijn jonge kinderen ook steeds meer tijd aan beeldschermen gaan besteden. In de afgelopen jaren is de dagelijkse mediatijd gemiddeld een kwartier langer geworden. Die toename van beeldschermgebruik was niet voor alle kinderen hetzelfde. Vooral de allerjongsten hebben de schermtijd sterk uitgebreid; kinderen tot 3 jaar zijn er nu per dag een half uur langer mee bezig. Binnen de nieuwe generatie 'ukkie's' van 2018 zijn vooral de 'zware' gebruikers nu echt zware gebruikers met een dagelijkse mediatijd die kan oplopen tot meerdere uren.

Media worden niet alleen langer, maar ook vaker alleen gebruikt. Bellen en skypen doen bijna alle kinderen meestal nog met de ouders samen. Maar filmpjes of programma's kijken, applicaties gebruiken en spelletjes spelen doen kinderen tegenwoordig tamelijk vaak alleen en ook meer dan voorheen. Het kan zijn dat kinderen hierdoor beter met media kunnen omgaan. De gemiddelde mediavaardigheid is volgens de ouders toegenomen. Maar het kan ook zijn dat de techniek het gebruik gewoon gemakkelijker maakt en dat kinderen daardoor meer media (alleen) gebruiken. Aangezien vooral oudere kinderen als meer mediavaardig worden ingeschat, en bij hen de mediatijd relatief het minst is uitgebreid, zou de laatste verklaring inderdaad meer plausibel kunnen zijn.

Het toegenomen gebruik van beeldschermen door jonge kinderen gaat ook gepaard met een toegenomen positieve blik (acceptatie) van media als instrument in de opvoeding. Ouders zijn meer overtuigd dat beeldschermen hun kind zoet houden. Daarnaast zien ze als voordeel dat kinderen contacten kunnen onderhouden en creatief kunnen zijn. Tegelijk ervaren ouders ook meer zorgen over hoe ze hun kinderen kunnen laten stoppen wanneer die media gebruiken. Het bleek dat vooral alleenstaande ouders daar nu moeite mee hebben. Op zich is dat niet vreemd, omdat het instrumenteel gebruik van beeldschermen juist bij die ouders zonder partner de opvoeding kan verlichten.

Of vragen en zorgen over de mediaopvoeding zijn toegenomen, kan niet met zekerheid uit de datasets gehaald worden. Wel is duidelijk dat bepaalde vragen steeds meer urgent zijn of meer urgent zijn geworden. Die meest prangende vragen in de mediaopvoeding gaan over a) geschikte en ongeschikte media voor jonge kinderen en hoe deze te herkennen, en b) hoelang en wanneer kinderen media kunnen gebruiken, en wat daarbij normaal is. Vooral lager opgeleide ouders hebben meer van zulke vragen over hun kind en media. Voorheen maakten alle ouders meer gebruik van hun sociale netwerk als ze vragen of zorgen over het mediagebruik hadden. Dat is nu iets minder geworden, terwijl ze nu juist relatief meer gebruik lijken te maken van officiële instanties als het CJG en de bibliotheek. Daarbij lijkt het er wel op dat vooral hoger opgeleide ouders meer profijt hebben van die georganiseerde ondersteuning dan lager opgeleide ouders.

Consequenties en toekomstvragen

Alles overziend mag het duidelijk zijn dat de mediaopvoeding een belangrijk onderdeel is van de algemene opvoeding. Geen enkele ouder kan nog om de beeldschermen in huis heen. Sterker nog, ouders creëren zelf de gemedialiseerde leefomgeving van hun eigen jonge kinderen, ofwel in de huiskamer, ofwel de kinderkamer, ofwel onderweg of tijdens het boodschappen doen of familie- of vriendenbezoek. Daarbij lijkt het dat ouders kinderen steeds meer eigen verantwoordelijkheid geven en hun kinderen media zelfstandig laten gebruiken. Ook kiezen ouders er steeds meer voor om beeldschermen in te zetten als straf of beloning.

De vraag is of bovenstaande ontwikkelingen wel gunstig zijn en hoe ouders hun eigen rol en verantwoordelijkheid zien voor de algemene en de mediaopvoeding. Tot waar maken ouders zelf nog het verschil in de opvoeding van hun kind en tot hoever laten ze de opvoeding overnemen door de techniek in huis? Is YouTube Kids in dat opzicht bijvoorbeeld een zegen of een vloek? Ouders moeten zelf de balans blijven opmaken tussen het voordeel van even de handen vrij voor eigen activiteiten en het nadeel dat kinderen van alles kunnen tegenkomen op het platform en er niet meer mee kunnen ophouden. Maar die balans vinden is wellicht een hele opgave. Interessant is ook wat de komst van kunstmatige intelligentie en virtual reality gaat betekenen. De komst van smart speakers wordt door de industrie aangemoedigd, net als andere mogelijkheden van internet of things (IoT). Voor veel ouders speelt daarbij nu eigenlijk alleen de vraag of alles wel veilig is, qua privacy²⁶. Maar als deze technologie verder doorbreekt en een belangrijke rol gaat spelen in het gezinsleven, moet het veel meer gaan over wat deze technieken betekenen voor de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen en voor het functioneren van het gezinssysteem. Bijvoorbeeld:

- Kunnen kinderen meer informatie op maat krijgen via de smart speakers? Kan de techniek helpen om ook sociale vaardigheden te leren/oefenen? Denk aan leren commanderen of netjes vragen en met twee woorden spreken. Helpen ze kinderen om mediawijs en

kritisch te zijn over de antwoorden die ze krijgen via de techniek? Of maken ze kinderen juist meer afhankelijk, minder kritisch en minder zelfredzaam?

- Hoe gaan jonge kinderen om met robots en schijnbaar levende technieken? Parasociale interactie kan voordelen bieden voor de morele ontwikkeling, maar ook angsten of onwenselijke verplichtingen en afhankelijkheid creëren. Wat gebeurt er als VR doorbreekt? Kunnen kinderen daarmee veel meer en beter gaan leren of leveren de hyperrealistische ervaringen mogelijk eerder traumatische ervaringen? Welke voorzorgsmaatregelen zijn eventueel nodig voor 3D-films en VR voor jonge kinderen?
- Zijn apparaten ondersteunend aan de familiecommunicatie, net als de familiegroepsapp? Of leiden ze straks juist tot meer individualiteit en minder contacten? Versterken ze polarisatie, en exclusie van gezinnen; is afzondering van de brede samenleving een risico?
- Kan de techniek de opvoeding overnemen, de natuurlijke positie van ouders en/of pedagogisch medewerkers aantasten? Wat gebeurt er als media veelvuldig door ouders worden ingezet voor het slapen gaan? Via de App-store of Play-store zijn allerlei applicaties te downloaden die ingezet kunnen worden om met vriendelijke muziekjes of juist met alledaagse geluiden – bijvoorbeeld een wasmachine of een trein – kinderen in slaap te sussen. Welke invloed heeft dat op de band tussen ouder en kind, en daarmee op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen?
- Wat is de uitkomst van te veel leunen op technologie als hulp bij of aanvulling op de opvoeding? Er zijn aanwijzingen dat veel mediagebruik op jonge leeftijd negatief kan uitpakken voor de gezondheid van kinderen. Overgewicht, te weinig beweging, oogproblemen, te weinig en slecht slapen, zijn enkele voorbeelden. Als kinderen onder de 4 jaar hun mediagebruik in korte tijd nu al zo sterk hebben uitgebreid, wat betekent dat dan voor hun gezondheid in de komende jaren?

²⁶ Blum-Ross et al. (2018).

Tegelijk is duidelijk dat ouders wel degelijk blijven nadenken over wat geschikte mediaproducties voor hun kind zijn. Mogelijk laten ouders de opvoeding van hun jonge kind deels overnemen of ondersteunen door de inzet van media-apparaten, maar alle ouders willen niet dat hun kind dan met ongeschikte media te maken krijgt. Voor beroepskrachten rond het kind en gezin heeft dit belangrijke consequenties, alsook voor de media-industrie.

- Kunnen professionals, zoals leerkrachten en pedagogisch medewerkers op school en kinderopvang, ouders ondersteunen bij vragen over schermtijd en over geschikte mediaproducties die de ontwikkeling van het kind stimuleren? Hoe kunnen school en opvang daarbij het best met ouders overleggen en contact houden? Hoe stellen ze de ontwikkeling van het kind centraal en beslissen ze samen hoe kinderen het best leren en welke media er wel of niet toe doen? Hoe krijgen ouders sowieso betrouwbare informatie over goede kindermedia? Als ouders meer te rade gaan bij beroepskrachten in bibliotheken en informatiepunten voor familie en gezin, zoals het CJG, moeten die beroepskrachten daar goed op voorbereid zijn. En ook voor hen geldt dan dat zij samen met school en opvang ouders op maat moeten kunnen ondersteunen. Beroepsopleidingen moeten daar op inspelen en bestaande en aanstaande beroepskrachten scholen.
- Wie draagt en neemt de verantwoordelijkheid voor media die via het internet of andere platforms of dragers voor jonge kinderen beschikbaar zijn? Wat gebeurt er als kinderen zelfstandig media-inhouden aangeboden krijgen waar ze eigenlijk toch niet aan toe zijn – denk aan *Elsagate* op YouTube Kids²⁷. Hoe kan dit voorkomen worden of waar kunnen ouders terecht als er toch iets is misgegaan? Hoe toegankelijk zijn de aanbieders van platformen en technologie?
- Parallel daaraan speelt ook de grote vraag wat er met alle kinderdata gebeurt. Sommige IoT-varianten voor kinderen zijn van de markt gehaald (*Hello Barbie*), maar andere zijn nog steeds verkrijgbaar. Smart speakers hebben in wezen dezelfde functies en tekortkomingen. Is er een garantie op veilig dataverkeer te realiseren? Wat moeten ouders van jonge kinderen daarvoor doen, wat krijgen ze terug?
- Met de veelheid aan platforms, die via algoritmes een eindeloos aanbod van mediaproducties voorschotelen, is het voor ouders lastig om daar zicht op te blijven houden, en ook om te stoppen of andere wegen in te slaan. Als ouders de media minder met hun kinderen gaan gebruiken, kunnen parental controls dan in de toekomst aangepast worden om minder op veiligheid en limitering te sturen en meer op het helpen kiezen voor kwaliteit? Hoe kunnen ze ouders helpen om de controle over het mediagebruik te reguleren en tegelijk vooral ook hun kinderen helpen keuzes te maken voor 'goede' inhoud die aansluit op de ontwikkelingsbehoeften van jonge kinderen?

²⁷ Satherley (2017).

Verantwoording

Sinds 2012 heeft Netwerk Mediawijsheid elk voorjaar een online enquête uitgezet onder ouders met jonge kinderen. Meestal ging het om kinderen van 0 tot 6 jaar, maar soms ook om kinderen tot 7 of 9 jaar. De vragenlijsten in deze onderzoeken waren voor een groot deel elk jaar hetzelfde. Maar er waren ook duidelijke verschillen: soms zijn andere of extra vragen gesteld en soms waren de antwoordmogelijkheden anders. Een ander onderscheid is dat de data door de jaren heen door verschillende onderzoeksbureaus zijn verzameld. Daardoor kunnen de populaties waaruit ouders zijn getrokken anders geweest zijn. Alle bureaus werkten echter wel volgens kwalitatieve standaarden, waardoor zoveel mogelijk gestreefd is naar representativiteit.

Voor deze review zijn gegevens geselecteerd van ouders die over kinderen tot en met 6 jaar hebben geantwoord en waar de vragen en antwoordcategorieën vergelijkbaar waren. Voor bijna alle onderwerpen lukte dat met de data van alle jaren. Voor een paar thema's echter ontbraken gegevens in bepaalde jaren; ofwel omdat ze niet gevraagd waren, ofwel omdat de methodologie sterk afweek en er geen vergelijking met andere jaren gemaakt kon worden.

Het aantal participanten met kinderen tot en met 6 jaar in de datasets was gemiddeld bijna 1040. Het aantal ouders dat meedeelde varieerde echter sterk van 677 (in 2015) tot

1451 (in 2016). In alle jaren hebben meer moeders (51-66%) dan vaders meegedaan. Qua opleidingsniveau waren hoog opgeleide ouders steeds het minst vertegenwoordigd (9-17%, met een uitschieter in 2014: 28%). Laag opgeleide ouders vormden meestal de grootste groep (41-60%, met een uitschieter omlaag in 2014: 23%). De andere ouders hadden een opleidingsniveau dat als 'midden' is geclassificeerd. Met uitzondering van 2014 is in alle jaren ook vastgelegd of ouders alleenstaand waren of samen met een partner de opvoeding deden. Gemiddeld was 10% van de ondervraagde ouders alleenstaand. In 2016 waren dat er aanzienlijk meer (16%) en in 2013 veel minder (6%).

De datasets van alle jaren zijn voor dit rapport (nog) niet aan elkaar gekoppeld. Daarom zijn geen statistische analyses toegepast op de gevonden verschillen per jaar. Geobserveerde trends en hier gerapporteerde verschillen per jaar zijn dus op het oog ingeschat. Daarbij moeten gerapporteerde trends met enige voorzichtigheid beschouwd worden, omdat het mogelijk is dat de populaties per jaar niet allemaal hetzelfde kunnen zijn. Verschillen tussen jaren kunnen dus ook te maken hebben met bijvoorbeeld achtergrondkenmerken van de respondenten. Verschillen tussen groepen binnen elk jaar zijn wel op significantie getoetst.

Literatuur

- Blum-Ross, A., Donoso, V., Dinh, T., Mascheroni, G., O'Neill, B., Riesmeyer, C., & Stoilova, M. (2018). *Looking forward: Technological and social change in the lives of European children and young people*. Report for the ICT Coalition for Children Online. Brussels: ICT Coalition.
- Haines, J., O'Brien, A., McDonald, J., Goldman, R. E., Evans-Schmidt, M., Price, S., et al. (2013). Television viewing and televisions in bedrooms: Perceptions of racial/ethnic minority parents of young children. *Journal of Child and Family Studies*, 22, 749–756.
- Katz, V. & Levine, M. (2015). *Connecting to learn: Promoting digital equity among America's Hispanic families*. New York: the Joan Ganz Cooney Center at Sesame Street.
- Kirkorian, H., Lavigne, H., Hanson, K., Troseth, G., Demers, L., & Anderson, D. (2015). Video deficit in toddlers' object retrieval: What eye movements reveal about online cognition. *Infancy*, 21(1), 37–64.
- Kirkorian, H., Choi, K., & Pempek, T. (2016). Toddlers' word learning from contingent and noncontingent video on touch screens. *Child Development*, 87(2), 405–413.
- Livingstone, S., Blum-Ross, A., Pavlick, J., & Olafsson, K. (2018). *In the digital home, how do parents support their children and who supports them?* London, UK: London School of Economics.
- Livingstone, S., Mascheroni, G., Dreier, M., Chaudron, S., & Lagae, K. (2015). *How parents of young children manage digital devices at home: The role of income, education and parental style*. London, UK: EU Kids Online.
- Nikken, P. (2009). *Ouders over het internet en hun kind*. Den Haag: Stichting Mijn Kind Online / Motivaction. <http://www.mijnkindonline.nl/uploads/ouders-over-internet-en-hun-kind.pdf>
- Nikken, P. (2018). Parents' instrumental use of media in childrearing: Relationships with confidence in parenting, and health and conduct problems in children, *Journal of Child and Family Studies*. <https://doi.org/10.1007/s10826-018-1281-3>
- Nu. (2015). *Tabletverkopen nemen voor het eerst af*. Nu.nl, 3 februari 2015, <https://www.nu.nl/mobiel/3984768/tabletverkopen-nemen-eerst-af.html>
- Ofcom (2017). *Children and parents: Media use and attitudes report*. London, UK: Ofcom.
- Ofcom (2019). *Children and parents: Media use and attitudes report 2018*. London, UK: Ofcom.
- Radesky, J., Eisenberg, S., Kistin, C., Gross, J., Block, G., Zuckerman, B., & Silverstein, M. (2016). Overstimulated consumers or next-generation learners? Parent tension about child mobile technology media use. *Annals of Family Medicine*, 14(6), 503–508.
- Rideout, V. (2018). *The Common Sense Census: Media use by kids age zero to eight*. San Fransisco, CA: Comon Sense Media.
- Rideout, V. & Katz, V. (2016). *Opportunity for all? Technology and learning in low-income families*. A report of the Families and Media Project. New York: The Joan Ganz Cooney Center at Sesame Workshop.
- Satherley, D. (2017). *Elsagate: the disturbing YouTube trend that might be terrifying your children*. November 24, 2017. Downloaded from <https://www.newshub.co.nz/home/entertainment/2017/11/elsagate-the-disturbing-youtube-trend-that-might-beterrifying-your-children.html>, Accessed on 12 June 2018.

Netwerk
Mediawijsheid

